

kozolec

jasna kralj

uvodnik
razstava
esej
zgodovina
akcija
teorija
predstavitev
intervju
filozofija
forum
prevodi

kriteriji po kateri je bil zgrajen mihevčev kozolec

Kratka predstavitev objekta

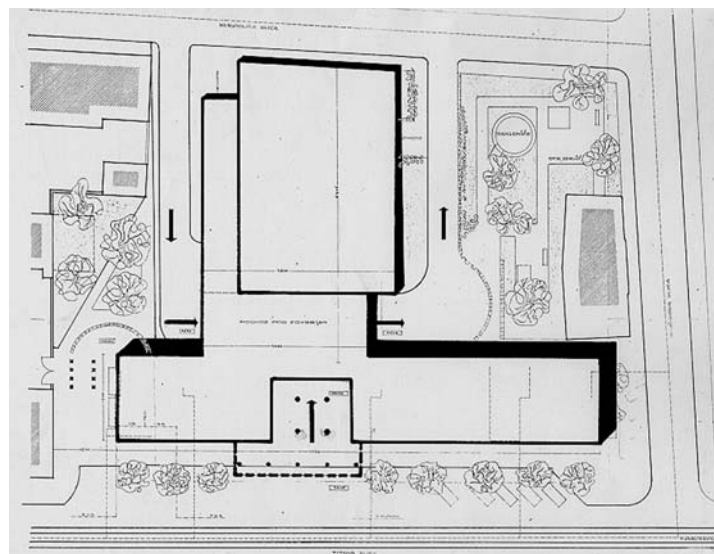
V povojni Jugoslaviji so družbene razmere narekovale predvsem čim več stanovanj na kvadratni meter mestnega prostora. Prenovo države v smislu graditve novih objektov je enopartijska politika usmerjala v utilitarnost, racionalizem in minimalizem. Narediti stanovanjski objekt na meji stare mestne zazidave, s prostorsko razkošnimi stanovanji za tisti čas, z vizijo bodočega razvoja prometa, širjenja urbane strukture, z vzpostavitvijo pravičnega odnosa do obstoječega itd. je bil vsekakor izziv za vsakega arhitekta.

V letih 1952-56 je bil po zamisli arhitekta Eda Mihevca realiziran poslovno stanovanjski objekt, ki se je uradno imenoval Stanovanjski blok Titova (zaradi lokacije ob Titovi, sedaj Slovenski cesti). V originalnih projektih najdemo še nekaj imen, in sicer Blok Evropa (verjetno zaradi stila moderne, ki je prek Evrope prišel tudi k nam), sam Mihevc ga je imenoval Palača Gradis (v tem primeru je beseda palača pomenila večjo razkošno zgradbo, seveda v merilu tistega časa, ime Gradis pa je dobila po investitorju). Ime Kozolec je objekt dobil že v času gradnje zaradi svoje takrat nedokonačne oblike – polni stranici in skeletno ogrodje s poudarjenimi horizontalnimi ploščami – ki je dala sredi nezazidanih parcel slutiti obliko slovenskega kozolca. Ime je še danes v rabi tako v strokovnih kot laičnih krogih. Objekt leži vzporedno s Slovensko cesto in je umeščen v mestni kare, ki ga omejujejo Dvoržakova, Gosposvetska in Kersnikova ulica. Glavna os objekta teče v smeri sever-jug z odklonom 13° proti vzhodu.

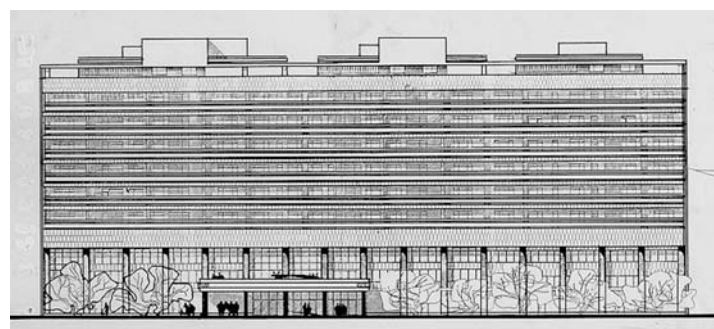
Stavba je bila zasnovana kot desetetažni blok s trgovinami v pritličju, poslovnimi prostori v prvih dveh etažah in stanovanji v vseh ostalih nivojih. Na dvoriščni strani je bila predvidena kinodvorana z vstopom s Slovenske ceste prek poudarjenega nadstrešnega vhoda. Pod dvorano naj bi bila garažna hiša, vse skupaj pa naj bi bilo obdano z manjšim mestnim parkom. V prvem nadstropju je bila predvidena še restavracija, v kleti pa kegljišče. Vhodi v stanovanjske etaže so na dvoriščni strani. Streha je ravna, na njej so trije dvonadstropni kubusi. V njih so garsonjere in sekundarni prostori objekta (sušilnice, pralnice, skupni prostori).

Objekt ima 6 stanovanjskih etaž po 11 stanovanj, skupaj 66 stanovanjskih enot – od garsonjere, dvosobnih do štirisobnih stanovanj, za skupno 250 prebivalcev. Stanovanja so v večini primerov obojestransko orientirana, v smeri severozahod-jugovzhod.

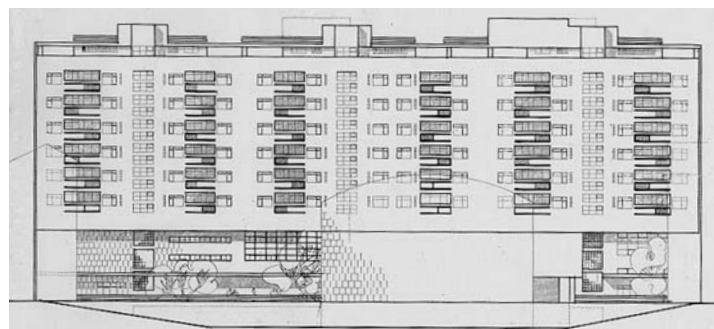
Kozolec ima izrazito diferenciacijo ulične in dvoriščne fasade. Prva je oblikovana s poudarjenimi horizontalnimi potezami balkonov, druga pa z okenskimi in balkonskimi členitvami. Vse fasade razen dvoriščne (omet) so obložene z naravnim kamnom.

Situacija

Čelna fasada

Dvoriščna fasada

Objekt ima skeletno armirano betonsko konstrukcijo z rebričastimi stropovi in opečnatimi zidovi. Predelne stene so leseno montažne.

Pri Kozolcu ne gre za neko novo filozofijo bivanja, temveč za postavitev mestne palače v ulični prostor, tako da soustvarja ulico, se z njo prek parterja povezuje in prepleta ter s tem negira osnovno Le Corbusierovo idejo o t. i. vertikalnem mestu v zelenju. Mihevc je arhitekt moderne, ki je prevzel ideje novega gibanja in jih povezal z rešitvami tradicionalne gradnje. Tudi obravnavani objekt je narejen v tej maniri, vendar so detajli in uporaba materialov avtorsko razpoznavni ter prežeti s tradicijo Plečnikove šole.

Kriteriji

Kriteriji za oceno objekta so povzeti po magistrski nalogi Črepinšek, M., Arhitekturno-varstvena izhodišča za ugotavljanje smotrnosti prenove stavbne dediščine, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana 1991, str. 269-274 (Šumi, N., Prenova Ljubljane, Spomeniško varstveni postopki pri izdelavi sanacijskih načrtov, Partizanska knjiga, Ljubljana 1987). Podrobneje sta obdelana prostorski kriterij in kriterij kvalitete bivanja.

Kriteriji za oceno poslovno stanovanjskega objekta Kozolec v Ljubljani, so: likovno estetski, časovni (zgodovinski), prostorski (gabariti, gradbena črta, merilo vsebinskega in funkcionalnega pomena stavbe), kriterij redkosti, starosti, izvirnosti, avtorstva, kvalitete bivanja (stopnja osončenja, zaščita pred hrupom, mikroklimatski pogoji, stopnja ohranjenosti materialov in konstrukcij, prilagodljivost stanovanjskih enot novim bivalnim standardom, organizacija stanovanjskega tlorisa, časovna fleksibilnost stanovanjskih enot, simbolne sestavine, humane sestavine bivalnega okolja) ter kriterij postopnega spreminjanja in nadaljnega razvoja objekta.

Obravnavani prostor Kozolca smo širše omejili na severu s Tivolsko cesto, na jugu s Trdinovo ulico, na vzhodu je prostor zaključen s poslovnim kompleksom »Na trgu« (Borze) in stolpnico Avtotehne, na zahodu pa s stanovanjskima stolpnicama ob Kersnikovi ulici.

1. Likovno-estetski kriterij

Po pripovedovanju posameznikov so bili odmevi na postavitev Kozolca in oblikovalski pristop avtorja različni, od izredno pozitivnih in dobrih kritik stanovalcev v samem objektu do protestov strokovnjakov in laikov zaradi višine in velikosti objekta oz. njegove takrat izstopajoče monumentalnosti in okviru nizke mestne zazidave in na robu kmetijskih zemljišč. Dejstvo je, da je od vseh Mihevčevih del, pa naj gre za urbanistične rešitve slovenskega Primorja, turistične objekte, industrijske in javne zgradbe, stanovanjske objekte, spomenike ali interierje, prav Kozolec najpogosteje omenjen v člankih, razpravah in raziskovalnih nalogah.

Moje mnenje je, da je poleg Slovenskega kulturnega doma v Trstu (1964) Kozolec eden najlepših primerov moderne pri nas, je skulptura v značilni kubistični maniri. Poleg tega se v njem izraža slovenska identiteta v kontekstu Plečnikove šole in danosti urbane lokacije, s tem pa je hkrati negacija osnove Le Corbusierove ideja »bloka v zelenju«, ki se izraža v slepih čelnih fasadah, oblaganju s kamnom, mozaikom, funkcionalni zasnovi mešanega mestnega programa trgovin, pisarn, kinodvorane, restavracije s stanovanjskimi etažami, oblikovni različnosti ulične in dvoriščne fasade itd.

2. Časovni (zgodovinski) kriterij

Kozolec je bil v času nastanka nekakšen novodobni slovenski kozolec, ki je sredi nezazidanih polj in drobnega mestnega tkiva predstavljal »poudarek« - orientacijo v širšem prostoru. Postavljal je nove dimenzije v mestnem tkivu in nova razmerja s sosednjimi zgradbami. V soglasju z arhitekturnim ansamblom prek ceste - s stolpnico Avtotehne, karejem poslovnih zgradb »Na trgu« (mestnim trgovin) - je predstavljal severna mestna vrata v t. i. city in naprej v staro mestno jedro. Postavitev SCT-jeve stolpnice je porušila kompozicijo mestnih vrat, kaže pa tudi osnovno nerazumevanje Mihevčeve vizije novega strnjenegega upravnega središča Ljubljane z vsemi mestnimi atributi, kot so ulica, avenija, trg, drevored, park itd.

3. Prostorski kriteriji

3.1. Gabariti

Zgradba je velika 91,20 x 16,00 m (1: 5,7), njena višina je 38,72 m (fasadno razmerje je 1: 2,4). Objekt ima 10 etaž - šest stanovanjskih, pritličje, medetažo, instalacijsko etažo in oblikovano streho s tremi kubusi.

Merilo razmerij stavbne mase do okolja je bilo v preteklosti preseženo, saj je objekt stal v aglomeraciji nizkih meščanskih hiš in na obrobju nezazidanih parcel. Danes je odnos mase objekta do sosednjih stavb - poslovnega kompleksa »Na trgu«, stolpnice Avtotehne, stanovanjskih stolpnic na Kersnikovi ulici, poslovne stolpnice SCT-ja - v merilu velemesta, kjer je kvadratni meter pozidane površine zelo dragocen in je treba z njim ravnati nadvse racionalno. Gabariti bloka so v kontekstu racionalne izrabe mestnega prostora; višinski gabariti definira višino zazidave ob severni mestni vpadnici (Dunajski cesti).

3.2. Gradbena črta

Stavba je 13 m odmaknjena od cestnega roba Slovenske ceste. Osnovna zamisel te parterseke diferenciacije med cesto in objektom je bila, da se pred trgovinami oblikuje 6 m širok hodnik za pešce, med njim in cesto pa prostor za parkiranje, ki naj bi se zaključil s postavitvijo vrste dreves. Odmik je bil načrtovan skupaj s podzemnimi povezavami z Ajdovščino in Bavarskim dvorom ter naprej proti železniški postaji.

Z odmikom od gradbene črte mestnega tkiva ob Slovenski cesti je bilo anticipirano merilo mestne avenije v prihodnosti; definirana je bila nova gradbena linija pozidave ob Dunajski cesti. Premik gradbene linije navznoter v samo tkivo je bil v tistem času drzna poteza, ki se je kasneje pokazala za pravilno oziroma nujno. Dunajska cesta je potrebovala širino štiripisovne ceste za hiter in zadosten pretok ter dostop v center mesta.

3.3. Merilo vsebinskega in funkcionalnega pomena stavbe

Osnovna Mihevčeva ideja je bila umestiti stanovanjsko poslovni objekt v mestni prostor, ga povezati z uličnim parterjem, mu dodati mestne dejavnosti (kino, restavracija, kegljišče) ter ga nadgraditi z luksuznimi stanovanji. Vsebina objekta je interdisciplinarna (trgovski, poslovni in stanovanjski značaj), funkcionalno je razdeljena v zaključene sklope, ki se prepletajo prek zunanjega prostora - ulice in dvorišča.

Vsebinska interdisciplinarnost Kozolca pomeni po eni strani omogočiti sloju prebivalcev (npr. poslovnežem, parom brez otrok, starejšim, ljudem s posebnimi poklici in zahtevami po drugačnem tipu stanovanj - fleksibilnost, odprt tloris...) življenje v mestu, v bližini borznega, kulturnega in poslovnega dogajanja; hkrati pa bi v primeru še enega poslovnega bloka postal ta del mesta mrtev po 6. uri zvečer. Prepletanje različnih vsebin v samem objektu pomeni kvaliteto v mestnem merilu.

4. Kriterij redkosti

Kozolec kot poslovno stanovanjski blok v mestnem tkivu ne predstavlja izjeme oziroma redkosti v našem prostoru. Tudi ni osamljen primer modernističnega bloka, saj je bilo v 50. letih zgrajenih kar nekaj zgradb v stilu moderne. Je pa zato enkratni primer interpretacije Le Corbusierovega Unité d'Habitationa pri nas. Zaradi kriterija redkosti je lahko njegova vrednost izjemna, in sicer ne glede na vse druge kriterije. Pri tem pa moramo biti previdni, da ne zapademo v idealiziranje objekta in mu s tem onemogočimo kakršno koli spreminjanje znotraj fasadne opne oziroma izven gabaritov (sprememba namembnosti, nadzidava, prizidki).

5. Kriterij starosti

Objekt je star dobrih 50 let. Pri tem je pomembno, da je Kozolec arhitekturna zgradba, ki je nosilec arhitekturne ideje - interpretacije marseilleskega bloka kot paradigme z globalnim vplivom.

6. Kriterij izvirnosti

Izvirnost je lastnost, ki loči obravnavani objekt od vseh drugih zgradb in ni odvisna od kakega vzora. Kozolec je v nekem smislu interpretacija Le Corbusierovega Unité d'Habitationa, torej je Unité njegov izvor oziroma osnovni

nosilec arhitekturne ideje. Mihevc s Kozolcem preseže osnovno Le Corbusierovo misel o vertikalnem mestu v zelenju, dvignjenim od tal, s tradicionalnim oblikovanjem bloka v mestnem prostoru, diferenciacijo ulične in dvoriščne fasade, fleksibilnimi tlorisi, skeletno konstrukcijo ter uporabo kamna, ometa, mozaika in drugih oblog, ki so prisotne v tem mestnem prostoru in nadomeščajo originalni vidni beton.

7. Kriterij avtorstva

Modernisti Bruno Taut, Luis Sullivan, Otto Wagner, Le Corbusier, F. L. Wright, Gropius, Mies van der Rohe, Theo van Doesburg, J. J. P. Oud, Gaudi, Alvar Aalto itd. so svetovno znani in priznani s strani domačih in tujih strokovnjakov, teoretikov, študentov arhitekture, laikov itd. Slovenci, verjetno je to nacionalna karakterna poteza, svojim umetnikom, znanstvenikom, arhitektom odrekamo pozornost, dokler jih ne odkrije tujina, šele nato jim morda priznamo vse zasluge za njihova dela. Mihevčeva arhitektura je samo ena od tistih, ki še čakajo na naše priznanje.

8. Kriterij kvalitete bivanja – »livability«

8.1. Stopnja osončenja

Orientacija objekta je severozahod-jugovzhod. Stopnja osončenja stanovanjskih etaž je sorazmerno ugodna prek celega dneva, saj je večina stanovanj orientirana obojestransko. Dnevni del je pri večjih stanovanjih orientiran severozahodno (popoldansko sonce), nočni del pa na jugovzhod. Posebno primerna so glede osončenja stanovanja (garsonjere) na terasah, ki so orientirana na vse strani neba. Osončenje prvih dveh etaž je slabše (močna okoliška pozidava), kar pa za poslovne in trgovske prostore ni bistvenega pomena.

8.2. Zaščita pred hrupom

Slovenska cesta je glavna severna mestna vpadnica, kar pomeni dnevno izredno velik pretok prometa. Hrup in onesnaženje sta prisotna v sorazmerno velikih količinah, kar pomeni zmanjšanje kvalitete bivanja. Obremenjena je predvsem ulična fasada. Odmik od ceste, drevesa pred objektom in frontalna postavitev balkonskih ograj po vsej dolžini objekta omilijo hrup in onesnaženost. Nekateri lastniki so si, sicer neprimernimi in nepoenočenimi oblikovnimi rešitvami, zasteklili balkone in si s tem izboljšali bivalne razmere v nočnih delih stanovanj.

8.3. Mikroklimatski pogoji

Kljub prometu, hrupu in onesnaženosti zraka so mikroklimatski pogoji v tem delu mesta dobri. V primeru vetra v ljubljanski kotlini nastane v smeri Slovenske ceste t. i. ljjak, ki izčisti ozračje.

8.4. Stopnja ohranjenosti materialov in konstrukcij

Problemi ohranjenosti so se pojavili na fasadi in ravni strehi. Fasada je oblesena v štiri različne naravne kamne: jurski apnenec - kirmenj, črni apnenec z Drenovega griča, zgornjekredno apnenčevo brečo iz Rubije in pohorski čizlakit. Kljub kvalitetnim naravnim kamnom fasadne plošče deloma odpadajo (neprimerno pritrdjevanje plošč na podlago z vlivanjem betona v vmesni prostor med nosilno konstrukcijo in fasado - drugačnih pritrditev v tistem času ni bilo možno izvesti) ali pa jih uničujejo izpušni plini.

8.5. Prilagodljivost stanovanjskih enot novim bivalnim standardom

Skeletna konstrukcija omogoča fleksibilen tloris. Tloris in funkcionalna shema posamezne stanovanjske enote sta časovno prilagodljiva standardom in željam posameznika.

8.6. Organizacija stanovanjskega tlorisa

Nočni in dnevni del sta ločena. Kuhinja je dostopna iz predprostorja, je laboratorijska z naravno prezračevano shrambo, povezana z jedilnico in dnevnim prostorom. Iz kuhinje je dostop na balkon, ki je zahodno orientiran. Njegova prednost pred tistimi v preteklosti in neredko tudi današnjimi je širina, ki omogoča posedanje, pripravo in uživanje hrane. Vse stanovanjske enote imajo še ulični balkon. Sanitarije so v prehodu med nočnim in dnevnim delom stanovanja. Organizacija stanovanja je zaradi skeletne konstrukcije lahko z izjemo fiksnih sanitarij popolnoma poljubna - od premikanja sten, spreminjanja števila sob do novotega prostora.

8.7. Časovna fleksibilnost stanovanjskih enot

Stanovanjska etaža je načrtovana tako, da je možno različne stanovanjske enote povezati v eno samo in obratno, glede na to, kako se potrebe družine sčasoma spreminjajo.

8.8. Simbolne sestavine

Živeti v Kozolcu je ob nastanku objekta pomenilo prestiž. Stanovanja so bila velika, sončna, fleksibilna. Iz višjih nadstropij se odpira pogled na ljubljanski grad in vso staro Ljubljano. Trg, trgovine in uradi so bili blizu, v krogu 15 minut. Danes se struktura prebivalcev spreminja. Družine z otroki se selijo izven strogega centra, prihajajo pa poslovneži, karieristi brez otrok, posebneži.

8.9. Humane sestavine bivalnega okolja

Pri Kozolcu so dosledno upoštevani arhitekturni elementi stanovanjskega okolja s predpostavko, da se nekatere vrednote bivanja skozi zgodovino ohranjajo. Z vgraditvijo le-teh v funkcionalno shemo je dosežena najvišja raven uporabnih vrednosti stanovanja. Te vrednosti pa so: prilagodljiv tloris glede na različne potrebe posameznika ali družine, možnost ločevanja generacij v okviru stanovanja - razdelitev na dve enoti, možnost bivanja starejših in invalidnih oseb. Pomembna vrednost stanovanj je v združevanju in razdruževanju dveh enot glede na časovni razvoj družine (mlada družina z majhnimi otroki, otroci odrastejo, starši ostarijo, otrok si ustvari družino in po 58 letih se vrne na izhodiščno točko). Vse to omogoča funkcionalna shema stanovanj. Stanovanjem daje vrednost tudi bližina trgovin in centra mesta (tržnica, avtobusna, železniška postaja).

9. Kriterij postopnega spreminjanja in nadaljnega razvoja objekta

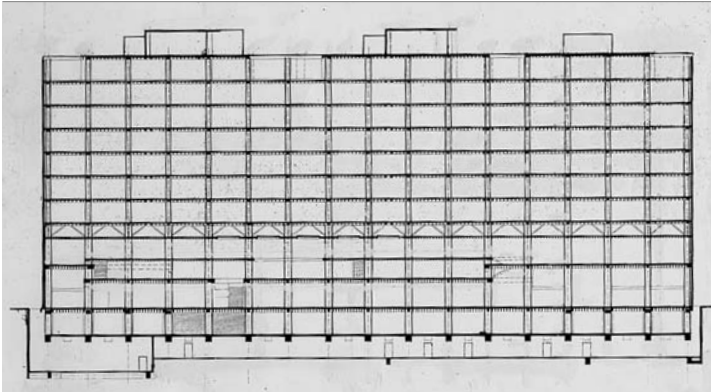
Objekt je možno v okviru obstoječih gabaritov razviti s spremembo namembnosti strešnih kubusov v stanovanja na strehi.

Ocena in zaključek

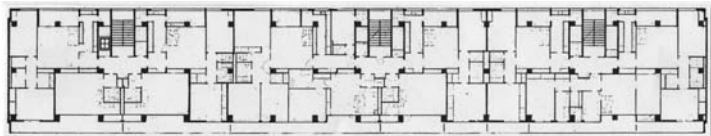
Prostorski kriterij, kriterij kvalitete bivanja in kriterij izjemnosti določajo dve osnovni kvaliteti Kozolca, ki postavljata mestni blok na mesto enega najznačilnejših primerov modernega oblikovanja poslovno stanovanjskega mestnega bloka. Na eni strani je enkratni primer interpretacije vzorčnega Unité d'Habitationa v našem prostoru, na drugi strani pa je ta interpretacija povsem drugačna od drugih primerov po svetu.

In v čem je interpretacija Kozolca tako drugačna? V tem, da ni niti vsebinsko niti oblikovno izločen iz življenja in dogajanja v mestnem parterju, ali drugače - objekt soustvarja ulico, oblikuje mestni parter, s tem pa omogoča prepletanje uličnega dogajanja z dejavnostmi v objektu. Slovenska interpretacija je tudi v oblikovanju in izbiri materialov, ki sta bolj domača, naša - od uporabe kamna, ometa, mozaika in drugih oblog, ki so prisotne v tem mestnem prostoru in nadomeščajo originalni vidni beton; oblikovanje ni tako strogo, načelno, temveč prilagojeno vkomponiranim stanovanjskim in bivalnim balkonom. Ta mestni blok ima tudi izrazito diferenciacijo ulične in dvoriščne fasade, kar je bilo ponovno aplicirano šele 30 let po Kozolcu (L2 - Kolodvor, Novi Peglezen, Zupančičeva jama).

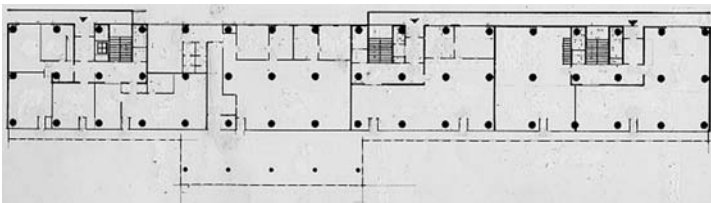
Skelet in s tem v zvezi svoboden tloris, nenosilna fasada, lahke in mobilne predelne stene v nasprotju s togimi Le Corbusierovimi betonskimi kletkami omogočajo fleksibilne (različne) tlorise in visok nivo dodatnih prostorov.

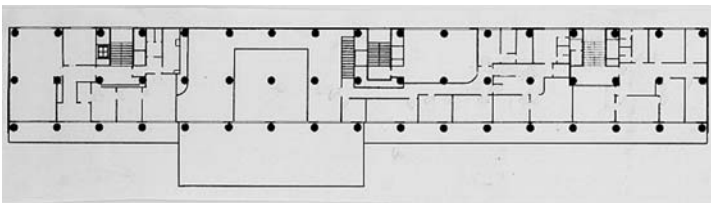
Vzdolžni prerez

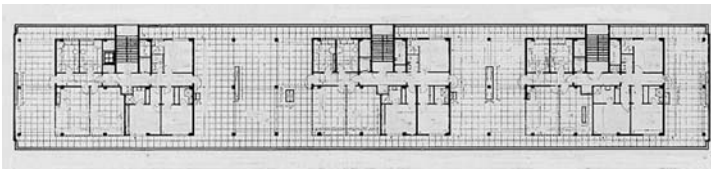
Tloris tipične etaže

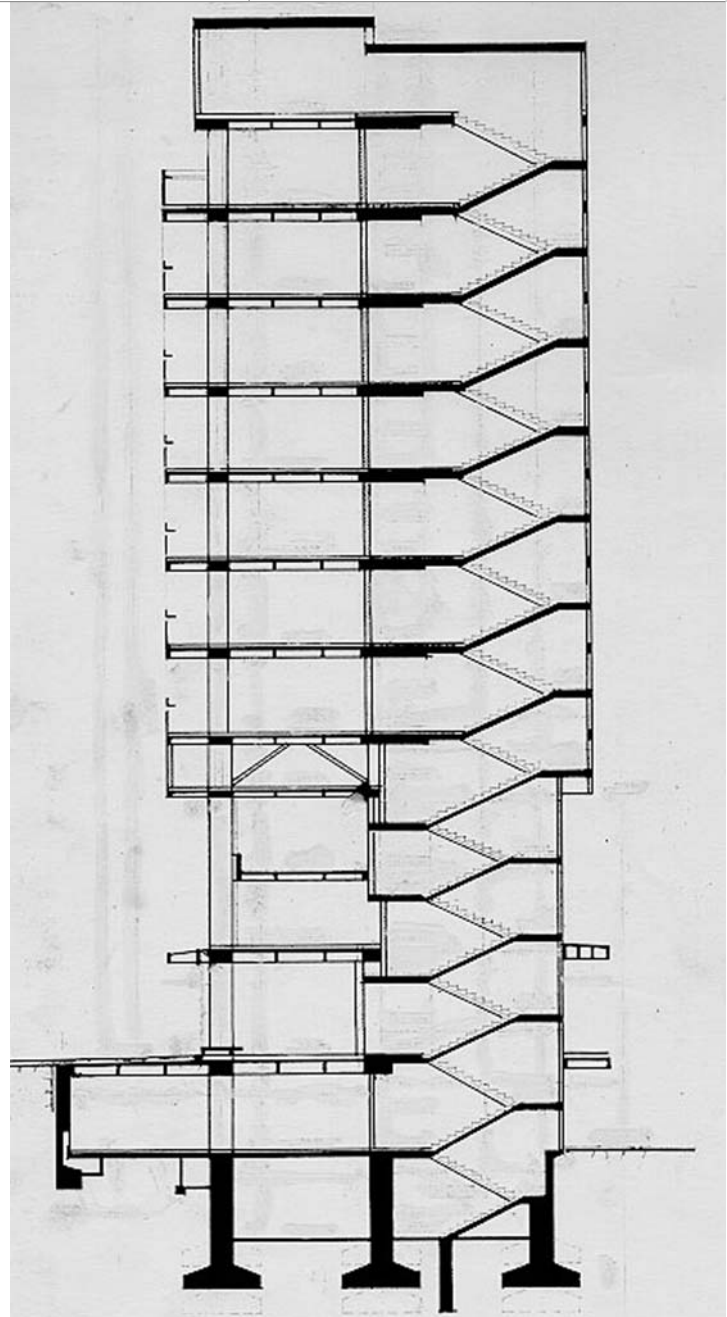
Tloris pritličja

Tloris nadstropja

Tloris terase

Prečni prerez

Literatura

- Castex, J., Depaule, J. C., Panerai, P., *Urbane forme*, Građevinska knjiga, Beograd 1989
- Jacobus, J., *Die Architektur unserer Zeit - Zwischen Revolution und Tradition*, Verlag Gerd Hatje, Stuttgart 1966
- Jencks, C., *Modern movements in architecture*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex, England, 1973
- Črepinšek, M., *Arhitekturno - varstvena izhodišča za ugotavljanje smotnosti prenove stavbne dediščine*, magistrska naloga, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana 1991
- Kalčič, I., *Narodna identiteta v slovenski povojni stanovanjski arhitekturi*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, FAGG - Šola za arhitekturo, Ljubljana 1992
- Kalčič, I., Perossa, M., *Kriteriji za vrednotenje in načrtovanje stanovanj in stanovanjskih zgradb ter predlog nove tipologije*, magistrska naloga, Ljubljana 1982
- Le Corbusier, *L'Unité d'habitation de Marseille*, Le Point, Mulhouse 1950
- Le Corbusier, Jeanneret, P., *Le Corbusier - Oeuvre complète 1929-34*, Les Editions d'Architecture Erlenback, Zürich 1935
- Le Corbusier, Jeanneret, P., *Le Corbusier - Oeuvre complète 1938-46*, Les Editions d'Architecture Erlenback, Zürich 1946
- Musič, M., *Veliki arhitekti III*, Založba Obzorja, Maribor 1968
- Pust, V., *Stanovanjska ulica*, teoretično raziskovalno delo, Ljubljana 1981
- Rafeiner, F., *Hochhäuser - Planung, Kosten, Bauausführung*, Bauverlag GmbH, Wiesbaden in Berlin 1968
- Seliškar, N., *Projektiranje različnih konstrukcijskih sklopov in njihov vpliv na kvaliteto in življensko dobo objektov*, doktorska disertacija, Ljubljana 1980